

EGLĖ ALEKNAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

FOLKLORO ANSAMBLIŲ ETNINĖS KULTŪROS INTERPRETACIJŲ KONTEKSTAS

The Context of Interpretations of the Folklore Assemblies of Ethnic Cultures

SUMMARY

The aim of the article is to analyse how the inclusion of folk culture to national identity influences interpretations of folklore in the movement of Lithuanian folklore ensembles. From Lithuanian academic texts and publications in press intended for specialists of folklore ensembles, the author discusses the revival of ethnic music as an expression of national identity; analyses how the revival of ethnic music is perceived in discourses of scholars who include folklore in Lithuanian national identity; reviews interpretations of folklore ensembles as representative of alternative notions of folk culture and their evaluation. Lithuanian national discourses and the alternative practices of the ethnic music revival perceive the aim of the revival and many important concepts (authenticity, tradition, etc.) differently. Folklore interpretations and their conflicts in the Lithuanian movement of folklore ensembles depend on changing views of national identity.

SANTRAUKA

Straipsnyje siekiama išanalizuoti, kaip liaudies kultūros įtraukimas į nacionalinio tapatumo turinį veikia folkloro interpretacijas Lietuvos folkloro ansamblių judėjime. Remiantis lietuvių akademiniais ir folkloro ansamblių specialistams skirtoje spaudoje publikuotais tektais, aptariamas etninės muzikos gaivinimas kaip nacionalinio tapatumo raiška; nagrinėjama, kaip šis gaivinimas suvokiamas diskursuose, kuriuos skleidžia folklorą į lietuvių nacionalinį tapatumą įtraukiantys mokslininkai; apžvelgiamos alternatyvios liaudies kultūros sampratos pristatančios folkloro ansamblių interpretacijos ir jų vertinimas. Lietuvos nacionalistiniuose diskursuose ir alternatyviose etninės muzikos gaivinimo praktikose skirtingai suvokiamas ir gaivinimo tikslas, ir daugelis svarbių sampratų – autentiškumas, tradicija ir kita. Folkloro interpretacijos ir jų konfliktai Lietuvos folkloro ansamblių judėjime priklauso nuo kintančio tautinio tapatumo ir kuriamų naujų kultūrinių tapatumų.

RAKTAŽODŽIAI: folkloro ansambliai, liaudies muzikos gaivinimas, tautinis tapatumas, kultūriniai tapatumai.
KEY WORDS: folklore ensembles, folk music revival, national identity, cultural identities.

IVADAS

Lietuvių etninė kultūra, jos puoselėjimas ir gaivinimas šiandien sulaukia nemažai mokslininkų, valstybininkų ir visuomenės dėmesio. Paprastai jo ir įvairių išteklių skyrimas grindžiamas beveik visuotinai pripažįstama tautiškumo ir liaudies kultūros sąsaja. Etnokultūra, jos praktikavimas folkloro ansambliuose suvokiamas kaip vienas svarbiausių tautinio tapatumo¹ ženklų; nepakankamas jaunimo domėjimasis ja ar „neteisingos“ interpretacijos dažnai pristatomi kaip nutautėjimo įrodymas. Vis dėlto išsamių Lietuvos folkloro ansamblių veiklos studijų kol kas yra mažai, o jų autoriai beveik nebando pagrįsti ir paaiškinti šios sąsajos, dažnai ją laužančias interpretacijas vertindami paprasčiausiai kaip blogos sovietų ar Vakarų kosmopolitizmo ir vartotojiškumo įtakos padarinius. Pvz., Vilmantė Liubiniene ir Mary E. Kelly lietuviško folkloro tyrimų ir gaivinimo istoriją aprašė iš esmės kaip XIX a. pabaigos–XX a. pabaigos Lietuvos valstybingumo istoriją, folkloro ir tautiškumo sąsają priimdamos kaip aksiomą.² Neigiamą „neteisingų“ interpretacijų vertinimą išsako Petras Kalnius, aptardamas etninės kultūros raišką posovietinėje Lietuvos visuomenėje³, Stasys Skrodenis tokias „etninį angažuotumą“ praradusias praktikas vardija kaip liudijančias smerktino folkloro nykimo ir folklorizmo įtraukimo į pramogų industriją ženklus.⁴ Išsamiausiame folkloro ansamblių tyrime – A. Zabielenės disertacijoje, kurioje nagrinėjamas etnokultūrinės savimonės tęstinumas folkloro ansambliuose 1990–2006 m. – nuolat minimos sąvokos folkloras, etninė kultūra, tautiškumas. Jos

glaustai aptariamoms, bet nuodugniai problematika, susijusi su jų turiniu, sąveika ir folkloro gaivinimu, nenagrinėjama.⁵ Šiose įvairaus pobūdžio studijose vengiama lyginimų su kitų šalių folkloriniais judėjimais, nesinaudojama jau esančiais jų aiškinimo teoriniais modeliais, orientuojamasi į objektus, o ne procesą ir tradiciją⁶ suvokiama kaip statiškas reiškinys, autentiškumas – kaip objektyviai nustatomas požymis ir kita. Bene vieninteliai mokslininkai, tradiciją suvokiantys kaip dinamišką procesą ir atsižvelgiantys į kitų šalių folkloro gaivinimo judėjimus – D. Urbanavičienė ir A. Klova.⁷

Į procesą orientuotos užsienio mokslininkų studijos atskleidė, kad folkloro autentiškumą, atkuriamą tradiciją ir jos įtraukimą į tam tikro tapatumo turinius nulemia įvairių judėjime dalyvaujančių veikėjų sąveika. Pavyzdžiui, apžvelgęs įvairią liaudies muzikos gaivinimą nagrinėjančią literatūrą, Owe Ronström jį mato kaip procesą, kuriame veikia daugelis reikšmingų veikėjų: žinių kūrėjai, kontroliuotojai ir platintojai.⁸ Juniper Lynn Hill tyrė, kaip liaudies muzikos gaivinimą ir jį grindžiančias sampratas paveikė institucinis liaudies muzikos atlikėjų mokymas.⁹ Regina Bendix atskleidė, kad įvairiai suvokiamo autentiškumo paieškos visuomet buvo svarbios folkloro studijose ir pritaikymuose, o šios sąvokos turinys priklausė nuo suinteresuotų politinių ir rinkos veikėjų.¹⁰ Sąveikos proceso analizė leidžia atsakyti į klausimus: kodėl autentišku laikomas būtent tam tikras tradicijos fragmentas? Kodėl būtent tam tikra etninės kultūros dalis įtraukiama į na-

cionalinio tapatumo turinius, nors tuo pat metu egzistuoja alternatyvios folklorinių ansamblių veikloje besireiškiančios autentiškos tradicijos versijos? Kaip atrodo nacionalizuota etnokultūra ar folkloras? Tokia analizė padėtų suprasti ne tik Lietuvos tautinio tapatumo kaitą, jo kūrimo mechanizmus, folkloro ansamblių vaidmenį, bet ir dabartinę folkloro raidą, aktualizuojamus žanrus, temas, personažus ir kita.

Šiame kontekste verta prisiminti, kad mokslinės sąvokos vis plačiau laikomos socialiniais konstruktais, o mokslinis diskursas – vienu iš daugelio funkcionuojančių visuomenėje, sąveikaujančių su kitais, pretenduojančių į tiesą bei galią ir priklausančių nuo visuomenės narių poreikių ir siekių. Lietuvos folkloro gavinimo judėjimo tyrimuose dėmesys kreiptas tik į pačius ansamblius, o mokslinis diskursas kaip šį judėjimą veikiantis elementas nenagrinėtas, dažniausiai tik apžvelgiant jį ir priimant kaip nekvestionuojamą tiesą. Tad šiame straipsnyje pažvelgsime į publikuotus mokslininkų ir folkloro ansamblių specialistų tekstus, kuriuose skleidžiasi mokslinis diskursas, susijęs su folkloru, folkloro ansambliais ir tautinio tapatumo problematika. Mokslinių sąvokų ir jų vartosenos viešai prieinamuose teks-

tuose analizė yra pirmas ir būtinas žingsnis, norint tirti šių sąvokų vartoseną kituose diskursuose ir poveikį folkloro gavinimo praktikoms.

Tikslas – išanalizuoti, kaip liaudies kultūros įtraukimas į nacionalinio tapatumo turinį veikia folkloro interpretacijas Lietuvos folkloro ansamblių judėjime.

Uždaviniai:

- aptarti etninės muzikos gavinimą kaip nacionalinio tapatumo raišką;
- išanalizuoti, kaip etninės muzikos gavinimas suvokiamas diskursuose, kuriuos skleidžia folklorą į lietuvių nacionalinį tapatumą įtraukiantys mokslininkai;
- apžvelgti lietuvių nacionaliniam diskursui alternatyvias liaudies kultūros sampratas pristatančias folkloro ansamblių interpretacijas ir jų vertinimą.

Duomenys – lietuvių akademiniai ir folkloro ansamblių specialistams skirtose spaudoje publikuoti tekstai.

Metodai: analizė, apibendrinimas, sintezė.

Rezultatai – iškeliami ir pagrindžiami mintis, jog folkloro interpretacijos ir jų konfliktai Lietuvos folkloro ansamblių judėjime priklauso nuo kintančio tautinio tapatumo ir kuriamų naujų kultūrinių tapatumų.

ETNINĖS MUZIKOS GAIVINIMO TIKSLAI: ETNINĖ MUZIKA KAIP TAUTINIO TAPATUMO ŽENKLAS

Etninė muzika XX–XXI a. pradžioje gaivinama beveik visame pasaulyje. Vienais atvejais atkuriama sava muzikinė tradicija, kurios repertuaras tam tikru mastu prisimenamas ar kurios atlikimo praktika jau yra nutrūkusi, kitais – sve-

tima, anksčiau gyvavusi kitose pasaulio vietose. Nepaisant gaivinimo praktikų įvairovės, pastebėti keli daugeliui jų būdingi bruožai. Pirmiausia, tradicinės muzikos atkūrimas primena jos pirmojo funkcionavimo laikus ir dažnai grin-

džiamas socialinio bei kultūrinio klestėjimo laikų ilgesiu. Paprastai šiomis praktikomis siekiama atkurti kokią nors praeities muzikinę sistemą – tam tikro repertuaro, instrumentarijaus ir atlikimo stiliaus visumą, istoriškai ir kultūriškai apibrėžiamą socialinės klasės, etniškumo, rasės, religijos, komercijos ir meno veiksmų. Gaivinamos tradicijos pasirinkimą lemia daugelis veiksnių: nuo šaltinių prieinamumo iki gaivintojų pomėgių. Šiose praktikose labai svarbų vaidmenį atlieka „istorinio tęstinumo“ ir grynumo idėjos, išskiriančios atkurtą muziką iš kitų muzikinių tradicijų. Autentiškumo konceptas pasitelkiamas kuriant estetinį ir etinį kodus, atsirenkant muzikinius šaltinius ir pasirenkant atlikimo būdą. Gaivintojų įsitikinimu, „autentiška muzika“ yra perduodama iš kartos į kartą, atsiribojus nuo bendros muzikinės rinkos, daugeliu atvejų kildinama iš paprastų, neišsilavinusių žmonių, paprastai žemdirbių, ir egzistuoja žodinės tradicijos pagrindu. Be to, muzikos gaivinimo praktikos pasižymi rekontekstualizacija – atkurtai tradicijai suteikiamas naujas kontekstas. Jei anksčiau etninė muzika dažniausiai tampriai siejosi su kasdieniu gyvenimu, įvairiausia veikla ir ritualais, tai atgaivinta ji paprastai atliekama scenoje, koncertų metu.¹¹ Tad rekontekstualizacija lemia naujus folkloro vaidmenis: anksčiau buvęs istorijos įsiminimo ir prisiminimo, pramogų priemone, integralia religinių ritualų dalimi ir t.t., ilgainiui jis tapo labiau simbolinis.¹² Folkloro ansamblių dainų pristatymas scenoje pasirodo kaip sąmoninga veikla, kai pagal siekiamus tikslus nustatoma, kokias dainas, šokius ir pan. reikia atlikti. Toks scenoje patei-

kiamas folkloras, priešpriešinant jo atlikimą natūralioje aplinkoje, kurioje atlikėjo ir klausytojo perskyros praktiškai nėra, „įgyja savotišką simbolio statusą, būtiną konkrečios bendruomenės (tautos) vienumui patirti“¹³. Taip plačiau, su anksčiau jam nebūdingomis reikšmėmis folkloras imtas naudoti nacionalinio prabudimo kontekste.

Folkloras tokiu tautinio tapatumo simboliu tampa dviem atvejais – kai etninė grupė yra pavaldi kitai ir kai ji dominuoja kitų atžvilgiu. Kai kurių mažų, svetimųjų valdytų tautų priklausomybės patirtis paskatino domėtis, fiksuoti ir aukštinti folklorą. Jau pats šios srities tyrinėjimo faktas rodo, kad jaučiamas poreikis apibrėžti šalies ar regiono tapatumą, jog tauta nori „pažinti save“. Tautai sunkiais laikais gali būti kuriamos tradicijos, suteikiančios specifinių tautinio tapatumo simbolių, dažnai mėginant pagrįsti jų sąsajas su praeitimi. Numanoma, kad jau pasibaigusiame aukso amžiuje klestėjo savita kultūra, geriausiai atspindinti tikrąją žmonių esmę ir sunaikinta ar sugadinta įvairių išorinių veiksnių. Vieninteliu likusiu jos ženklu laikomas folkloras, kuris taip pat nyksta ar transformuojasi, degradoja, tad jo rinkėjai imasi vykdyti „gelbėjimo operaciją“, turinčią išsaugoti nykstantį tautinį tapatumą. Folkloras pastarojo dėmeniu tampa ir tada, kai tauta staiga pasiekia geresnę padėtį, bando įtvirtinti politinį ar ekonominį viešpatavimą – tuomet folkloras kaip tautinis simbolis kartais pasitelkiamas naujai susidariusiai situacijai pateisinti ir paaiškinti.¹⁴

Tautinės (etninės) grupės egzistavimo tęstinumą įtvirtinant folkloro pagalba, šis „nacionalizuojamas“ ir iš tradicinės žmo-

nių aplinkos atsidūria tautiniame, politiniame, valstybiniame arba, kitaip tariant, oficialiame lygmenyje. Tautinis atgimimas ir tautinio tapatumo kūrimas daugeliu atvejų grįstas liaudies kultūros įvertinimu ir nacionalizacija. Pastarasis procesas nėra visur vienodas ir priklauso nuo daugelio aspektų, pvz., nuo to, kokias perskyras siekė pabrėžti tapatumo kūrėjai. Teisinga, autorizuota ir laikui nepavaldi liaudies gyvensenos versija kuriama atsiirinkimo, kategorizavimo, perkėlimo ir stingdymo procesais. Kita vertus, Orvar Löfgren pabrėžia, kad liaudies kultūros nacionalizavimo negalima suvokti tik kaip „tradicijų išradinėjimo“. Čia susiduriame su gerokai sudėtingesniu pritaikymo, reorganizavimo ir perkūrimo procesu, kuriame veikia įvairiausios skirtingų tikslų siekiančios grupės.¹⁵

Folkloras su tautiniu tapatumu siejamas įvairiais pavidalais (domėjimasis juo, tyrimai, saugojimas, bandymai perimti ir gaivinti ir pan.). Gaivinimas perkelia tapatumo įvirtinimą į kitą lygmenį, nes įtraukia naujas žmonių grupes ir didžiulius kiekius žmonių (skirtingai nuo politikų ir mokslininkų) ir taip folklorą iš oficialaus lygmens perveda arba grąžina į liaudišką lygmenį. Folkloro tyrimai ir gaivinimas glaudžiai siejasi, bet pasižymi ir svarbiais skirtumais. Pirmiausia, gaivinimas reikalauja aktyvesnio interpretacinio vaidmens. Tenka ne tik suvokti turinį ir procesą, bet ir juos įsisavinti, sugebėti folklorą atlikti pačiam. Kitas aspektas – folkloro atlikimo konteksto interpretavimas ir (per)kūrimas, keliantis bene daugiausia problemų, bet puikiai pakeičiantis tyrėjų raštiškai tiesiogiai ar netiesiogiai nusakomą veiklos motyvaciją ir grindžiančią ideologiją.

Gaivinimas iš principo reiškia sąmoningą veiklą (pradiniame kontekste ji buvo labiau rutininio pobūdžio). Be to, radikaliai keičiasi kontekstas – iš darbo aplinkos, buitės ar neviešų švenčių (pvz., laidotuvių gedėjimų, gimtuvių ir pan.) folkloras iškeliamas į viešumą (tiesiogine prasme ant scenos ar kituose parodomuosiuose renginiuose) kaip gaivintojų ideologijos ženklas. Folkloro tyrimas ir gaivinimas nuolat sąveikauja, bet šiuos procesus galima skirti net ir istoriškai (ar laiko atžvilgiu) – akademikai, miestiečiai, t.y. „civilizuoti žmonės“ susidomėjo „primityvesne kultūra“ (kaimo ar kitomis „necivilizuotomis kultūromis“) anksčiau, nei atsirado noras priimti jas ar, tiksliau, pasinaudoti kai kuriomis jų apraiškomis, deklaruojant savo idėjas ar tapatybę. Tad akademinė ar mėgėjiška folkloristika suvokiama kaip būtina gaivinimo sąlyga. Platesniame kontekste šis ryšys pasirodo ne toks vienareikšmiškas: folkloristų kuriamos žinios, patekusios į gaivintojų praktikos sritį, gali būti interpretuojamos naujaip, „nemoksliskai“, dėl to dažnai kyla konfliktai tarp mėgėjų „praktikų“ ir mokslininkų folkloristų, bandančių kontroliuoti šias žinias¹⁶.

Liaudies muzikos gaivinimas kaip šiandieninis folkloro naudojimas yra vienos svarbiausių XX a. pab.–XXI a. pr. folkloristikos ir etnologijos tyrimo objektas. Anot Andrea Klimt ir João Leal, ypač didelis dėmesys skiriamas politiniams (plačiaja prasme) folkloro pritaikymo aspektams, nagrinėjant kultūrinių aktyvistų, nacionalistinių, regionalistinių ir etninių judėjimų veiklą. Šis atsigręžimas į liaudies kultūrą atspindi bendrą dabartinio kultūrinio ir socialinio gyvenimo tendenciją, pasižyminčią įvairialy-

piu politiniu antropologinės sąvokos *kultūra* pritaikymu. Šiandieninio folkloro pritaikymo tyrimai nagrinėja kultūrinio sąvokos pristatymo strategijas ir tapatumo formavimosi procesus. Žvelgiant į liaudies kultūros suvokimo įvairovę, keliami klausimai: kaip pasirenkama konkreiti kultūrinė forma kaip „liaudies“ simbolis ir kaip grindžiamas jo autentiškumas? Kaip folklorinių reiškinių matomumas siejasi su politine galia? Kokiose politinėse srityse liaudies kultūra yra svarbi? Kaip ji paverčiama

„plataus vartojimo produktu“ vietos bei didesnėse rinkose ir kaip tai veikia vietos, regioninius, nacionalinius ir transnacionalinius tapatumus? Kaip liaudies kultūros sklaida siejasi su kitomis kolektyvinės savivokos ikonografijomis?¹⁷ Akivaizdu, kad folkloro gaivinimo strategija skatina jo vartojimą įvairiausiai pavidalais ir naujus įprasminimus alternatyviomis interpretacijomis. Tokiu būdu folkloras kaip tautinės tapatybės dėmuo įgyja naujas prasmes ir galbūt liudija naujas tapatybes.

ETNINĖS MUZIKOS GAIVINIMO PROCESO VEIKĖJAI – FOLKLORO NACIONALIZACIJOS MEDIATORIAI

Daugelio etninės muzikos gaivinimo judėjimų struktūrinių bruožų analizė atskleidė, kad juose veikia daug veikėjų, atliekančių skirtingas funkcijas, kuriančių ir koordinuojančių vyraujančias sampratas, interpretacijas ir konkrečias praktikas. Owe Rönstrom teigia, kad šių judėjimų centre matomi įvairūs įtakingi asmenys, tarpininkai, agentai, verslininkai. Įgiję išsilavinimą didžiuosiuose miestuose ir ten susidūrę su modernybe, jie veikia kaimo vietovėse, kovodami už senųjų vertybių, normų ir formų atgaivinimą. Palaikydami būtinus ryšius su legitimuojančiais centrais – mokslininkais, kuriančiais žinias apie tradicijas, institucijomis, kontroliuojančiomis žinias apie tradicijas (muziejai, tyrimų institucijos), mokyklomis, festivaliais, medijomis, t.y. rinka, platinančia žinias apie tradicijas – šie tarpininkai, entuziastai, įkvėpėjai apibrėžia autentiškumą.¹⁸

Tad vienais svarbiausių gaivinamą etninę muziką legitimuojančių centrų laikomi mokslininkai, vadovaujantys

šiandieniniam folkloro suvokimui. Jie tiesiogiai tiria labai nedaug folklorinių reiškinių ir didžiausią poveikį daro tarpininko vaidmens dėka, pateikdami bendrus išankstinius folkloro ir su juo susijusių reiškinių apibrėžimus bei sampratas. Mokslininkai nustato kriterijus, pagal kuriuos veikia, apraiškos ir tikėjimai identifikuojami kaip folkloras, vertinamas jo apraiškų autentiškumas, atskiria liaudį nuo ne-liaudies, iškelia tam tikrus folkloro apibrėžimus ir šios srities vertę – taip jie iškelia save besivaržančių pretenzijų į vertę ir prasmę kontekste. Folkloristai gali pabrėžti tik vieną kurią nors gyventojų grupę, o kitas vaizduoti kaip nevertas dėmesio ar tam tikra prasme „blogas“. Atrodo, kad savaime suprantama yra skirti oficialius ir liaudies pasakojimus, bet iš tiesų ši perskyra daroma remiantis kategorijomis ir apibrėžimais, kuriuos pateikia mokslininkai.¹⁹

Tradicijos kuriamos jas identifikuojant. Šis procesas apima tris aspektus: panašumą, tęstinumą ir legitimaciją. Kai

procesai paverčiami objektais ir aprašomi standartizuota forma, pasiekiamas panašumas ir atpažinimo galimybės, kurios vėliau kuria tęstinumą. Istoriskai pagrįstas tęstinumas leidžia atsirasti autentiškumui, kuris sukuria svarbiausią ir lemiamą legitimaciją. Žinias kuriantys, kontroliuojantys ir platinantys centrai gali pateikti įvairias jos formas: istorinę, socialinę, estetinę ir kitas.²⁰

Galiausiai mokslas, kaip ir politika bei folkloras, yra praktikuojamas ideologiniuose kontekstuose, ir gana dažnai visų trijų kontekstai sutampa. Kai kurios nacionalistų ir socialinių mokslų teoretikų pretenzijos ypač siejasi su folkloro tyrimais: daug dėmesio skiriama unikalių grupės kultūros elementų paieškoms, siekiant paaiškinti ir apibrėžti kultūrą ieškoma panašių bruožų rinkinių (pvz., stabilios bendruomenės, bendros kalbos ir papročių, istorinių šaknų ir tęstinumo, teritorijos, religijos ir saviidentifikacijos). Perpasakodami ir atgaivindami istoriją dabartyje, mokslininkai gražina praeitį į šiandieninį gyvenimą. Istorijos ir dabartinio gyvenimo apraiškos sukuria individų vienybės tautoje ir šios tautos teisėtumo jausmą. Kultūra materializuojama ir tampa būtimi, kuriai priklauso arba iš kurios pašalinami konkretūs kasdienio gyvenimo aspektai. Nacionalistai ir mokslininkai savo diskursuose panašiai įvardija kultūrą, vienybę ir tęstinumą. Daugelis socialinių mokslų mokslininkų priėmė tautos ir tautiškumo apraiškas. Jaučiam, kad tauta kaip socialinė esybė, nariai, besidalijantys bendra kultūra ir patirtimi, tradicija ir folkloras yra natūralūs reiškiniai. Mokslininkai įtikinamai apibrėžinėja ir nustatinėja, kas yra kul-

tūra. Vakarietišku akademinių disciplinų – antropologijos ir pan. – atstovai ir nacionalistai pasižymi bendru diskursu, kuriame neigiami savo pačių socialiniai bei istoriniai kontekstai ir teigiamas savo kaip absoliučios tiesos statusas. Idėjos, išsakomos kaip absoliučios tiesos ir natūralūs mąstymo apie pasaulį būdai, tampa ideologinio diskurso dalimi.²¹

Dauguma etnografų muzikos perdavimo institucionalizacijos procesą ir poveikį dažnai aprašo platesnių diskusijų apie valstybės kišimąsi nacionaliniais ir socialiniais politiniais tikslais ar vesterizacijos ir modernizacijos tikslais kontekste. Kai kuriose šalyse politinių pokyčių ir neramumų laikotarpiais institucijos turėdavo remti valdžios politiką, dažnai aprūpinant valstybę muzikinėmis priemonėmis politinėms ideologijoms ir propagandai skleisti. Institucijos gali daryti didelę įtaką šalies muzikinei kultūrai, bet vis dėlto institucionalizacija nebūtinai lemia muzikos pritaikymą valstybės ideologijai ir propagandai. Pavyzdžiui, Suomijos Jano Sibelijaus akademija nebuvo naudojama kaip politinė priemonė valstybės tikslams siekti, bet skleisdama su muzikos kūrimu susijusią filosofiją vis tiek veikė panašiai kaip sovietinės institucijos. Profesionalizacija ir išaugęs statusas suardė galios pusiausvyrą liaudies muzikoje ir įvedė hierarchiją, kurioje dominavo akademią baigę muzikantai.²² Neatsitiktinai ir Lietuvos mokslininkai dažniausiai užsimena tik apie Sovietų Sąjungos pastangas kišantis į folkloro gaivinimo praktikas diegti jai naudingą mąstyseną ir elgseną. Nepriklausomos Lietuvos valstybės atžvilgiu apsiribojama pareiškiant apie nepakanamą valstybinių institucijų rūpestį, o

pastarųjų veiklą šiame kontekste nagrinėjančiuose straipsniuose paprastai tiesiog aprašomos organizacinės struktūros ir šioje tokie jų pasiekimai.²³ Bet gal

Lietuvos folkloro ansamblių judėjimas, jame veikiančios įtakingi veikėjai, mokslininkai ir valstybė bendradarbiauja įvairiais ne taip aiškiai matomais būdais?

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Šiame straipsnyje nesiekama nagrinėti paties tautinio tapatumo. Čia ši sąvoka bus vartojama kaip terminas, nusakantis ir simbolių sistemą, kurią įvairios individų grupės pasitelkia savo priklausymui etninei grupei apibrėžti, ir modernios nacionalinės valstybės skleidžiamą diskursą, kuriuo siekiama suvienyti jos piliečius. Pripažįstant, kad terminas „tautinis“ dažnai būna neoperacionalus, jis pasirinktas dėl to, kad tampriai susijusias sąvokas „etninis“ ir „nacionalinis“ dažnai atskirti yra sunku, o šiame straipsnyje nagrinėjamuose diskursuose paprastai jos sąmoningai ar nesąmoningai neskiriamos. Kita vertus, ten, kur diskursas akivaizdžiai priskirtinas nacionalinės valstybės ideologams, bus vartojamas terminas „nacionalinis tapatumas“. Platesnį šių sąvokų problematikos pristatymą žr.: D. Daukšas. Tautinio tapatumo tyrimų teorinės problemos: antropologinė perspektyva. // *Filosofija. Sociologija*, 2006, Nr. 2; N. Kasatkina. Etniškumo tyrimai: tendencijos ir esminės sąvokos. // *Filosofija. Sociologija*, 2007, T. 18, Nr. 4.
- ² V. Liubinienė, M. E. Kelly. Some aspects of Lithuanian folklore in Lithuania and the United States. // *Lituanus*, Vol. 43, No. 2 - Summer 1997. http://www.lituanus.org/1997/97_2_06.htm
- ³ P. Kalnius. Etninės kultūros raiška posovietinėje Lietuvos visuomenėje. // *Liaudies kultūra*, 2001/2 (77).
- ⁴ S. Skrodenis. Folkloras ir folklorizmas: mokyimo knyga. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005, p. 174–176.
- ⁵ A. Zabielenė. Folkloriniai ansambliai Lietuvoje: etnokultūrinės savimonės tęstinumas 1990–2006 m. Daktaro disertacija. – Kaunas: VDU, LII, 2007.
- ⁶ Šiame straipsnyje taip pat nebus gilinamasi ir į sąvokos „tradicija“ problematiką. Pažymėtina, kad šios sąvokos suvokimas nėra vienareikšmis, atsižvelgiant į diskurso tikslus pabrėžiami gana skirtingi dalykai: pastovumas, kaita, tradicijos „išradinėjimas“ ir kita. Etninės kultūros gaivinimo kontekste svarbesnis tampa ne vieno ar kito reiškimo tradiciškumas (suvokiamas pirmiausia kaip senumas ir tiesioginio perdavimo nurodymas), o „įsisąmoninimas, kad tradicijos sąvoka nėra nereikšminga, kad ji yra reliatyvus terminas, kuris keičiasi keičiantis kartoms ir istoriniam kontekstui.“ G. L. Pocius. Folkloras ir tautinis tapatumas: Šiaurės Amerikos perspektyva. // *Etninė kultūra ir tapatumo išraiška*, 1998, p. 19–20.
- ⁷ D. Urbanavičienė. Tradicinio šokio panaudojimas edukacijai. // *Etninė kultūra*. 2006; D. Urbanavičienė. Iš šukių – „Prūsų giesmės“. // *Šiaurės Atėnai*, 2006 m. sausio 14 d., Nr. 780; A. Klova. Naujas požiūris į tradicinę lietuvių muziką. // *Liaudies kultūra*, 2008, Nr. 1 ir kiti.
- ⁸ O. Ronström. Revival reconsidered. // *The World of Music. International Institute for Traditional Music*, 1996, No 3.
- ⁹ J. L. Hill. From Ancient to Avant-Garde to Global: Creative Processes and Institutionalization in Finish Contemporary Folk Music. Priega: http://juniperlynnhill.net/JuniperHill_Dissertation.pdf.
- ¹⁰ R. Bendix. *In Search of Authenticity: the Formation of Folklore Studies*. – University of Wisconsin Press, 1997.
- ¹¹ M. Sobczak. Music revival. // http://www.gadki.lublin.pl/pfm/articles/music_revival.html.
- ¹² A. Hurskainen. On the Areal Comparability of Folklore. // *Nordic Journal of African Studies* 1(2): 17–41, 1992, p. 27.
- ¹³ B. Stundžienė. Tautosaka sociologiniu žvilgsniu. // *Tautosakos darbai XXII (XXIX)*, 2005, p. 15.
- ¹⁴ G. L. Pocius. Folkloras ir tautinis tapatumas: Šiaurės Amerikos perspektyva. // *Etninė kultūra ir tapatumo išraiška*, 1998, p. 28–30.
- ¹⁵ O. Löfgren. The Nationalization of Culture. // *Ethnologia Europaea (Journal of European Ethnology)*, XIX, 1, 1989, p. 12.
- ¹⁶ B. Kirshenblatt-Gimblett. Folklorists in Public: Reflections on Cultural Brokerage in the United States and Germany. // *Journal of Folklore Research* 37, 1 (2000), p. 5–6.

- ¹⁷ A. Klimt, J. Leal. Introduction: the Politics of Folk Culture in the Lusophone World. // *Ethnografica*, Vol. IX (1), 2005, p. 6–7.
- ¹⁸ O. Ronström. Revival reconsidered. // *The World of Music. International Institute for Traditional Music*, 1996, No 3, p. 6.
- ¹⁹ S. Tuohy. Cultural Metaphors and Reasoning: Folklore Scholarship and Ideology in Contemporary China. // *Asian Folklore Studies*, Volume 50, 1991, p. 194–195.
- ²⁰ O. Ronström. Revival reconsidered. // *The World of Music. International Institute for Traditional Music*, 1996, No 3, p. 7.
- ²¹ S. Tuohy. Cultural Metaphors and Reasoning: Folklore Scholarship and Ideology in Contemporary China. // *Asian Folklore Studies*, Volume 50, 1991, p. 193–194.
- ²² J. L. Hill. From Ancient to Avant-Garde to Global: Creative Processes and Institutionalization in Finish Contemporary Folk Music. Prieiga: http://juniperlynnhill.net/JuniperHill_Dissertation.pdf. P. 30–31.
- ²³ Plg. P. Kalnius. Etninės kultūros raiška posovietinėje Lietuvos visuomenėje. // *Liaudies kultūra*, 2001/2 (77); V. Šatkauskienė. Etninės kultūros organizacinės formos šiandien. // *Liaudies kultūra*, 1996/3 (48).

B. d.

Valentinas Algirdas KALIŪNAS. *Skubanti Neris*. 1994